

Toyen, *Ušpiona* | *Dormant*, 1936, akwarela i tusz indyjski na papierze | watercolour and India ink on paper, 23 × 28 cm, COLLETT Prague | Munich, fot. | photo: Oto Palán

później spotkała się z nim osobiście, kiedy wraz z Paulem Eluardem odwiedzał on Pragę. Breton pozostał jej oddanym wielbicielem i kiedy w 1947 roku miała pierwszą indywidualną wystawę w paryskiej Galerie Denise René, napisał tekst wprowadzający do ekspozycji. Breton opisywał Toyen jako osobę o „twarzy ozdobionej szlachetnością”. Przyjaźń i twórcza wymiana trwały aż do jego śmierci, po której artystka wprowadziła się do jego dawnego studia przy Rue Fontaine 42, gdzie mieszkała aż do 1980 roku, kiedy zmarła.

Wystawa skupia się na głębi i bogactwie twórczości graficznej Toyen – w tym ilustrowanych książek, grafik, rysunków, obrazów, katalogów i materiałów archiwalnych – stając się jedną z najbardziej kompleksowych prezentacji twórczości artystki.

Toyen postrzegała sztuki graficzne jako przedłużenie swojej wyobraźni i poglądów politycznych – za pomocą tego medium realizowała niesłabnące przez całe życie marzenie o wolności: politycznej, seksualnej i artystycznej. Od samego początku kariery książki i grafika miały kluczowe znaczenie dla jej tożsamości artystycznej. Wczesna współpraca z Štyrským w międzywojennej Pradze zaowocowała powstaniem języka wizualnego nasyconego surrealistyczną erotyką i sprzeciwem. Ich współpraca obejmowała sztuki wizualne, projektowanie książek, fotografię i awangardowe wydawnictwa i odegrała fundamentalną rolę w rozwoju obojga artystów, a także – szerzej – w rozwoju czeskiego surrealizmu. Wspólnie pod szyldem Edice 69 stworzyli wiele wpływowych publikacji (1931-1932), w tym legendarną wychodzącą poza oficjalnym obiegiem serię książek erotycznych, które podważały granice między obrazem a tekstem i celowo prowokowały mieszczańskie moralizatorstwo.

Po wybuchu II wojny światowej Toyen pozostała w okupowanej przez nazistów Pradze. Gdy Štyrský zmarł w 1942 roku, nawiązała bliską współpracę, twórczą i osobistą, z ukrywającym się żydowskim poetą Jindřichem Heislerem. Toyen udzielała Heislerowi schronienia w swoim mieszkaniu przez cały okres wojny – był to akt głębokiej solidarności i oporu. Wspólnie stworzyli jedno z najbardziej znanych dzieł surrealistycznych, w tym *Les Spectres du désert* (1939), *Střelnice* (1939-1940) i *Schovej Se, Válko!* (1944). Były to potężne wizualne świadectwa sprzeciwu ukształtowane przez traumę wojny i nagłą potrzebę ukrycia się, które stanowią jedno z najważniejszych surrealistycznych wypowiedzi przeciwko faszyzmowi.

W 1947 roku Toyen przeniosła się wraz z Heislerem na stałe do Paryża i jako jedna z nielicznych kobiet zaangażowała się w odbudowę surrealizmu po wojnie. Podpisywała kluczowe manifesty grupowe, często wystawiała swoje prace i utrzymywała bliskie przyjaźnie z Bretonem oraz Benjaminem Péretem. Obecność w Paryżu oznaczała zmianę w jej podejściu do tworzenia książek: nie były one już środkiem do przetrwania, ale stały się intymną, opartą na współpracy, poetycką praktyką.

Skupiła się głównie na ilustrowaniu dzieł bliskich przyjaciół i współpracowników – poezji, filozofii i teorii – często publikowanych w limitowanych edycjach u mistrzów drukarstwa. Prace te nigdy nie były drugorzędne, stanowiły integralną część jej dorobku i były regularnie wystawiane wraz z jej obrazami.

W ostatnich dwóch dekadach swojego życia Toyen nawiązała głęboką artystyczną i intelektualną więź z poetką, filozofką, także surrealistką Annie Le Brun. Ich wspólne prace, w tym *Sur le champ* (1967), *Le Puits Dand La Tour*, *Débris de Rêves* (1967) i *Annuaire de lune* (1977), należą do najbardziej wyrafinowanych pod względem koncepcyjnym i emocjonalnym dzieł w dorobku graficznym Toyen. W swoim esej do katalogu *Toyen: L'écart absolu* (Musée d'Art Moderne de Paris, 2021) Le Brun napisała: „Wyróżnia ją to, że nigdy nie rezygnowała ani z buntu, ani z marzeń”.

Dla Toyen książka była przestrzenią transformacji – jej interwencje wizualne raczej nawiedzają, niż ilustrują; zacierają granice między słowem a obrazem, czytelnikiem a widzem. Wystawa *Sny z obrzeży* przywraca pamięć o spuściźnie artystki. Poprzez ten niezwykły zbiór prac ekspozycja śledzi losy artystki, która w centrum swojej praktyki umieściła wolność i która wykorzystywała książkę jako przestrzeń do snucia marzeń o nowych formach życia, języka i połączeń.

Obszerną ekspozycję prac graficznych Toyen wzbogaca skromna prezentacja dzieł malarskich jej autorstwa, które powstały w okresie od lat 20. po lata 60.

TOYEN

Sny z obrzeży Dreaming in the Margins 7.3-14.6.2026

Osoby kuratorskie | Curators: Adam Budak, Martyna Sobczyk
Miejsce | Venue: poziom 0 | level 0

Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie MOCAK prezentuje wystawę *Toyen. Sny z obrzeży* – pierwszy w Polsce pokaz prac jednej z najwybitniejszych artystek ruchu surrealistycznego, której pozycja i docenienie ze strony krytyków znacznie wzrosły na przestrzeni ostatnich lat.

Uznawana za jedną z najbardziej enigmatycznych i niezależnych postaci surrealizmu Toyen (1902-1980) urodziła się w Pradze jako Marie Čermínová. Wcześniej przyjęła tożsamość neutralną płciowo, odrzucając konwencje społeczne – postawa ta znalazła odzwierciedlenie w jej twórczości i wizerunku publicznym.

Toyen była centralną postacią zarówno przedwojennego surrealizmu w Pradze, w ramach grupy Devětsil, jak i po wojnie w kręgu paryskich surrealistów. Jej prace w Pradze, tworzone wspólnie z Jindřichem Štyrským, a później z Jindřichem Heislerem, zostały uznane przez André Bretona za mające zasadniczy wkład w ruch surrealistyczny. W 1934 roku zaprojektowała okładkę czeskiego wydania książki Bretona *Communicating Vessels*, a rok

MOCAK The Museum of Contemporary Art in Kraków presents *Toyen: Dreaming in the Margins*, the first-ever exhibition in Poland of one of the most extraordinary women artists of the Surrealist movement, whose reputation and critical reappraisal have risen dramatically in recent years.

Recognised as one of the most enigmatic and fiercely independent figures in Surrealism, Toyen (1902-1980) was born Marie Čermínová in Prague. She adopted a gender-neutral identity early in life, rejecting societal conventions – a position reflected throughout her work and public persona.

Toyen was a central figure in both the prewar formation of Surrealism in Prague, with the Devětsil Group, and later in postwar Paris, with the Surrealists. Her work in Prague with Jindřich Štyrský, and later with Jindřich Heisler, were regarded by André Breton as quintessential contributions to the Surrealist movement. In 1934, she designed the Czech edition cover of Breton's *Communicating Vessels*, and she met Breton in person the following year during his visit with Paul Eluard to Prague. Breton remained a devoted admirer, later writing the preface to her first solo exhibition in Paris in 1947 at Galerie Denise René. He described her as having a 'face medalled with nobility'. Their friendship and creative exchange endured until his death, after which Toyen moved into his former studio at 42 Rue Fontaine, where she lived until her own death in 1980.

This exhibition brings into focus the depth and breadth of Toyen's graphic work – including illustrated books, prints, drawings, paintings, catalogues and archival materials – making it one of the most comprehensive presentations of this part of her oeuvre ever compiled.

Toyen viewed the graphic arts as a vital extension of her imagination and politics – pursuing, through them, a lifelong search for freedom: political, sexual and artistic. Books and graphics were central to her artistic identity from the outset of her career. Her early collaborations with Štyrský in interwar Prague gave rise to a visual language charged with Surrealist eroticism and resistance. Their collaborations spanned visual art, book design, photography, and avant-garde publishing, and played a foundational role in both artists' development – as well as in Czech

Toyen, 1930, fot. | photo: autor nieznaný | author unknown, domena publiczna | public domain

Surrealism. Together, they produced a number of influential publications under the imprint Edice 69 (1931-1932), including a legendary underground series of erotic books which challenged the boundaries between image and text, and deliberately provoked bourgeois moralism.

With the outbreak of the Second World War, Toyen remained in Nazi-occupied Prague. Following the death of Štyrský in 1942, she entered into a close creative and personal partnership with the poet Jindřich Heisler, who was living in hiding as a Jewish writer. Toyen sheltered Heisler in her apartment for the entire war – an act of profound solidarity and resistance. Together, they produced some of Surrealism's most iconic book works, including *Les Spectres du désert* (1939), *Střelnice* (1939-1940), and *Schovej Se, Válko!* (1944). These were powerful visual acts of resistance shaped by the trauma of war and the urgency of concealment and stand as some of the most important Surrealist statements against Fascism.

In 1947, Toyen relocated permanently to Paris with Heisler, and became one of the few women deeply involved in Surrealism's postwar resurgence. She signed key group declarations, exhibited widely, and maintained close friendships with Breton and Benjamin Péret. Her presence in Paris marked a shift in her relationship to bookmaking: no longer a means of survival, it became an intimate, collaborative and poetic practice.

She focused largely on illustrating works by close friends and collaborators – poetry, philosophy, and theory – often published in limited-edition fine press books. These works were never secondary but formed an integral part of her output, regularly exhibited alongside her paintings.

In the final two decades of her life, Toyen formed a deep artistic and intellectual bond with the poet, philosopher and fellow Surrealist, Annie Le Brun. Their collaborations, including *Sur le champ* (1967), *Le Puits Dand La Tour*, *Débris de Rêves* (1967) and *Annuaire de lune* (1977), are some of the most conceptually refined and emotionally resonant works in Toyen's graphic oeuvre. In her catalogue essay for *Toyen: L'écart absolu* (Musée d'Art Moderne de Paris, 2021), Le Brun wrote: 'What distinguishes her is that she never gave up either her revolt or her dreams.'

For Toyen, the book was a space of transformation – her visual interventions haunt rather than illustrate; they dissolve the boundaries between word and image, reader and viewer. *Dreaming in the Margins* reclaims a vital thread of the artist's legacy. Through this extraordinary body of work, the exhibition traces an artist who placed freedom at the heart of her practice, and who used the book as a space to dream new forms of life, language and connection into being.

The extensive exhibition of Toyen's graphic works is enriched by a modest presentation of her paintings from the 1920s to the 1960s.

Toyen, *Nuit après Nuit* [Noc po nocy | Night after Night], 1960, olej na płótnie | oil on canvas, 46 × 61 cm, COLLETT Prague | Munich, fot. | photo: Oto Palán

MUZEUM
SZTUKI WSPÓŁCZESNEJ
W KRAKOWIE
MOCAK
MUSEUM
OF CONTEMPORARY ART
IN KRAKÓW

MECENAS MUZEUM
MUSEUM PATRON

STRABAG
WORK ON PROGRESS

PATRONI MEDIALNI
MEDIA PATRONS

WSPÓŁORGANIZATOR PROGRAMU/
GOŚCINIECI I DZIAŁALNOKALNYCH
CO-ORGANISER OF THE HOSPITALITY
PROGRAMME AND LOCAL INITIATIVES

S&O [S&O]MIASZTOPROJEKT

WYBORCZAPŁ
chilizet

PARTNER HOTELOWY
HOTEL PARTNER

TRIBE

PATRON GALERII RE
RE GALLERY PATRON

RE-Bau

PARTNER WYSTAWY
EXHIBITION PARTNER

RICHARD SALTOUN

MUZEUM SZTUKI WSPÓŁCZESNEJ W KRAKOWIE MOCAK – INSTYTUCJA KULTURY MIASTA KRAKOWA
MOCAK THE MUSEUM OF CONTEMPORARY ART IN KRAKÓW – A CULTURAL INSTITUTION OF THE CITY OF KRAKÓW

